

Nr 50.

Ankom till Riksdagens kansli den 29 april 1910 kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående tjänstårsberäkning för vissa rektorer vid statens realskolor.

(2:a A.)

I en den 4 april 1910 till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition, nr 150, har Kungl. Maj:t under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden för samma dag föreslagit Riksdagen medgifva, att rektor vid statens realskola, som bestridt rektorsbefattning vid treklassigt allmänt läroverk medan detsamma på vederbörande kommuns bekostnad varit utvidgadt till femklassigt läroverk, må, för uppflyttning i andra lönegraden såsom rektor vid realskola äfvensom för erhållande af pension i sistnämnda egenskap, räkna sig till godo tiden för sin ifrågavarande tjänstgöring vid det treklassiga läroverket, dock med undantag för de tre första åren af berörda tid.

Till åberopade statsrådsprotokollet har föredragande departementschefen anført följande.

»I underdånig skrifvelse den 6 november 1909 hafva rektorerna vid följande samskolor, nämligen i Alingsås G. A. Bohlin, i Vimmerby A. Björklund, i Åmål J. O. Sandberg, i Ängelholm N. Asker och i Örnsköldsvik O. A. Perman, hvilka samtliga före dessa samskolors upprättande tjänstgjort såsom rektorer vid förutvarande treklassiga läroverk, anhållit,

att Kungl. Maj:t ville hos Riksdagen göra framställning därom, att sökandena finge för uppflyttning i andra lönegraden såsom rektorer räkna sig till godo sin rektorstjänstgöring vid treklassiga läroverk från och med den tid, då dessa läroverk på vederbörande kommuners bekostnad varit utvidgade till femklassiga läroverk.

Innan jag närmare redogör för framställningen och de yttranden, vederbörande myndigheter afgifvit däröfver, torde det vara lämpligt att något vidröra en del förhållanden, hvilka det för sakens bedömande är af vikt att erinra sig.

I enlighet med 1904 års Riksdags beslut i anledning af Kungl. Maj:ts då framlagda proposition angående ändrad anordning af rikets allmänna läroverk samt lönereglering för de vid dem anställda lärare hafva åtskilliga femklassiga läroverk ombildats till realskolor för gossar samt äfven en del treklassiga läroverk, däribland de i förutnämnda städer, förvandlats till sexklassiga samskolor, äfven dessa ingående under benämningen realskolor.

I afseende å lärarnas löneförmåner bestämdes, bland annat, i den med föranledande af nämnda riksdagsbeslut utfärdade nådiga kungörelsen den 27 augusti 1904 angående ny löne- och pensionsreglering för lärare och lärarinnor vid rikets allmänna läroverk, att lönen för rektor vid realskola utgör i första lönegraden 3,200 kronor och i andra lönegraden 3,700 kronor, hvartill i båda lönegraderna komma tjänstgöringspenningar till belopp af 1,800 kronor. Härförutom skall rektor af vederbörande kommun åtnjuta fri bostad eller hyresersättning. I kungörelsen stadgas tillika, att rektor må vinna uppflyttning från första till andra lönegraden efter förloppet af tio år, därest han med nit och skicklighet tjänstgjort såsom rektor mera än fyra femtedelar af samma tid.

Den nya löne- och pensionsregleringen tillämpades icke omedelbart vid samskolorna. Först genom nådig kungörelse den 14 september 1906 förordnades, att ifrågavarande löne- och pensionsreglering skulle från och med år 1907 gälla för af Kungl. Maj:t befullmäktigade eller af Kungl. Maj:t tillförordnade rektorer vid — bland andra — samskolorna i Alingsås, Vimmerby, Åmål, Ängelholm och Örnsköldsvik, för så vidt sagda befattningshafvare inginge på den nya lönestaten. Härjämte föreskrefs i nådigt bref samma dag, att de lärare, hvilka på grund af vederbörande eforalstyrelses eller domkapitels eller läroverksöfverstyrelsens beslut då bestrede rektorsbefattningar vid, bland andra, nyss uppräknade samskolor — för sökandena i förevarande ärende hade på grund af föreskrift i nådigt cirkulär till domkapitlet den 12 juni 1882 förordnande att tillsvidare upprätthålla rektorstjänst vid förutnämnda treklassiga läroverk utfärdats

af vederbörande eforalstyrelse — skulle fortfarande intill den 1 juli 1907 uppehålla samma befattningar med rätt att efter 1907 års ingång uppbära de enligt den nya lönestaten med desamma förenade löneförmåner. Efter den 1 juli 1907 innehafva sökandena sina respektive rektorstjänster på grund af särskilda nådiga förordnanden.

Utöfver hvad jag förut omförmäلت föreskrifves i förenämnda nådiga kungörelse den 27 augusti 1904 i fråga om uppflyttning i högre lönegrad, att rektor vid högre allmänt läroverk i sådant afseende endast må räkna sig till godo den tid han tjänstgjort såsom rektor vid sådant läroverk. Öfningslärare tillerkännes i samma kungörelse förmånen att vid öfvergång till realskola få tillgodoräkna sig den tid, han tjänstgjort såsom ordinarie lärare vid lägre läroverk, men motsvarande förmån medgifves icke uttryckligen rektor vid öfvergång från lägre läroverk till rektorat vid realskola. I tillämpningen har man emellertid icke tvekat att anse rektor vid förutvarande femklassigt statsläroverk berättigad att vid öfvergång till rektorat vid realskola räkna sig till godo den tid, han varit rektor vid sådan femklassig skola. Däremot hafva rektorer vid förutvarande treklassiga läroverk ansetts icke kunna komma i åtnjutande af en motsvarande förmån.

En framställning i liknande syfte som den, hvarom nu är fråga, har redan förut varit föremål för Kungl. Maj:ts pröfning. I underdånig skrifvelse den 14 februari 1908 anhöllo nämligen sökandena i förevarande ärende äfvensom rektorerna vid samskolan i Sala C. J. M. Wahlén, hvilken senare emellertid af Kungl. Maj:t sedermera beviljats afsked med pension med utgången af augusti 1908 och därför icke vidare är i fråga, det Kungl. Maj:t tacktes förordna, att de samskolerektorer, som förut varit tillförordnade rektorer vid treklassiga läroverk, skulle äga rätt att för uppflyttning i högre lönegrad såsom rektorer tillgodoräkna sig sin föregående tjänstgöring vid treklassigt läroverk och att sålunda de rektorer, som vid tiden för den nya lönestatens tillämpning vid samskolorna eller den 1 januari 1907 i tio år eller längre tid innehaft rektorsförordnande vid treklassigt läroverk skulle, därest de i öfrigt uppfyllde härför stadgade villkor, från och med samma dag eller den 1 januari 1907 vinna uppflyttning i högre lönegrad enligt den nya lönestaten.

Sedan öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk och statskontoret yttrat sig öfver berörda ansökning, fann Kungl. Maj:t enligt beslut den 11 mars 1909 densamma icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Innan jag återgår till den i ämnet senast gjorda framställningen ber jag få omnämna, att samtliga sökandena äro adjunkter vid olika statens

läroverk och såsom sådana berättigade till aflöning, Sundberg, Björklund och Perman i femte lönegraden, Asker i fjärde lönegraden samt Bohlin i tredje lönegraden, allt enligt den nya löneregleringen.

I den nu föreliggande underdåniga framställningen anföres i hufvudsak följande.

Under en lång följd af år hade de läroverk, vid hvilka sökandena tjänstgjort såsom rektorer, varit på vederbörande kommuners bekostnad utvidgade, så att undervisningen omfattat fem klasser. Sökandena hade i följd häraf haft samma tjänstställningen som rektorerna vid statens femklassiga läroverk.

För att genom inbesparande af lärarkrafter till det minsta möjliga nedbringa kommunernas kostnader för läroverkens utvidgning hade nog i allmänhet rektorerna vid dessa läroverk åtagit sig ett större antal undervisningstimmar än som egentligen ålegat dem, och för öfrigt hade deras arbete säkerligen varit mera betungande än rektorernas vid statens femklassiga läroverk, där arbetet gått sin häfdvunna, jämna gång år efter år.

Den enda förmån en tillförordnad rektor vid treklassigt läroverk ägt framför en adjunkt i fjärde eller femte lönegraden hade varit fri bostad eller hyresersättning. Men äfven denna fördel hade för några af sökandena, åtminstone under en tid, varit blott skenbar, alldenstund de, som åtnjutit fri bostad, ej fått uppbära dyrtidstillägg. Under sådana förhållanden hade det helt säkert endast varit förhoppningen att vid en blifvande lönereglering erhålla någon ersättning för det dryga och ansvarsfulla arbetet, som förmått ifrågavarande rektorer att kvarstanna vid sina befattningar.

Vid de lägre läroverkens ombildning till real- eller samskolor hade rektorerna vid dessa erhållit en rätt afsevärd förhöjning i aflöningen, såvida de — hvilket varit förhållandet med flertalet — befunnit sig i de lägre lönegraderna såsom adjunkter. Men för sökandena, som innehåft högre lönegrader såsom adjunkter, hade löneförhöjningen *såsom rektorer* blifvit ingen eller obetydlig. Så hade Sundberg, Björklund och Perman, som alla befunnit sig i femte lönegraden, icke erhållit någon förhöjning, Asker, som varit i fjärde lönegraden, hade erhållit 500 kronors förhöjning, och Bohlin, tillhörande tredje lönegraden, 1,000 kronors förhöjning.

De på kommunernas bekostnad till femklassiga utvidgade treklassiga läroverk, vid hvilka sökandena tjänstgjort, hade visserligen fått denna rättighet endast under det förbehåll, att därigenom icke finge förorsakas någon kostnad för statsverket, men däraf kunde enligt sökandenas förmenande icke följa, att för de vid dessa läroverk tjänstgörande rektorerna

hinder skulle möta att få räkna tjänstår, då de därstädes i och för utvidgningen anställda såväl ämnes- som öfningslärarna ägde denna förmån.

Då de till fem klasser utvidgade treklassiga läroverk, vid hvilka sökandena tjänstgjort, från och med läsåret 1905—1906 ombildats till samskolor, hade sökandena fortfarande skött rektorsbefattningarna vid dessa skolor, ehuru de ända till 1907 års ingång varit af vederbörande eforalstyrelser förordnade till rektorer för blott treklassiga läroverk. Öfvergången till de nya läroverkstyperna, särskildt samskolorna, hade gifvetvis förorsakat rektorerna mycket arbete. Framförallt hade svårigheten att anskaffa tidsenliga lokaler för de nya läroverken kräft stor omtanke och mycket besvär. Utan att härför erhålla den ringaste ersättning hade sökandena emellertid fullgjort detta dryga och ansvarsfulla arbete. Äfven af denna anledning syntes det sökandena icke vara obilligt begärdt, att ersättning lämnades dem i form af rättighet att i lönetursafseende få tillgodoräkna sig sin föregående tjänstgöring såsom rektorer.

Ej heller hade sökandena haft tid och krafter att såsom i allmänhet öfriga läroverkslärare genom privat verksamhet utom skolan skaffa sig inkomster och såmedelst förbättra sin ekonomi, hvadan sökandena, som vore familjeförsörjare och hade barn i den ålder, att de för sin utbildning måste vistas vid högre läroverk, nu endast med största uppoffring kunde förhjälpa dem härtill.

På grund af nådig remiss har öfverstyrelsen öfver rikets allmänna läroverk den 30 november 1909 i ärendet afgifvit underdånigt utlåtande, däri öfverstyrelsen till en början erinrat, hurusom öfverstyrelsen i sitt underdåniga utlåtande den 9 april 1908 angående den tidigare gjorda, af mig förut omnämnda ansökningen i ämnet anført bland annat följande.

Hvad som kunde anföras till förmån för den gjorda framställningen vore enligt öfverstyrelsens mening förnämligast den omständigheten, att samtliga sökandena tjänstgjort såsom rektorer vid treklassiga läroverk, hvilka under en längre följd af år före läroverksreformen af år 1904 varit på kommunens bekostnad utvidgade till femklassiga läroverk, utan att rektorerna för sitt härigenom ökade arbete erhållit någon ersättning af statsverket. Visserligen kunde häremot invändas, att denna utvidgning icke varit någon statens angelägenhet, men undervisning hade dock på så sätt utan kostnad för statsverket bereds en del lärjungar, som eljest skulle sökt inträde vid statsläroverken, utvidgningen hade skett med Kungl. Maj:ts tillstånd och efter af Kungl. Maj:t fastställda grunder och i hvarje fall hade rektorerna vid dessa läroverk haft en lika ansträngande och ansvarsfull uppgift som rektorerna vid de femklassiga läroverken.

Därtill komme, att Kungl. Maj:t genom att förordna sökandena till rektorer vid nybildade samskolor syntes hafva ansett dem äga de kvalifikation, som erfordrades af rektorer vid sexklassiga läroverk, hvadan det ock rimligtvis kunde ifrågasättas, att de skulle komma i fullt åtnjutande af de aflöningsförmåner, som tillkomme sådana rektorer.

På grund af hvad sålunda anförts hade öfverstyrelsen funnit skäl icke saknas för att tillstyrka, det åtgärder måtte vidtagas för att åt sökandena utverka den af dem ifrågasatta förmån.

Efter att jämväl hafva erinrat, att Kungl. Maj:t, såsom jag redan omnämnt, jämlikt beslut den 11 mars 1909 funnit nyssberörda ansökning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd, yttrar öfverstyrelsen beträffande nu förevarande ansökning, att då de af öfverstyrelsen till förmån för den föregående ansökningen åberopade skäl hufvudsakligen afsåge den tid, under hvilken ifrågavarande läroverk varit utvidgade till femklassiga, öfverstyrelsen jämväl i föreliggande fall funne skäl icke saknas för att tillstyrka åtgärders vidtagande för att åt sökandena utverka den begärda förmånen.

Statskontoret, som i utlåtande den 31 december 1908 förklarat sig på anförda skäl förhindradt att tillstyrka den först i ämnet gjorda framställningen, har i underdånigt utlåtande den 21 januari 1910 beträffande den nu ifrågavarande ansökningen anført, att saken genom densamma torde hafva kommit i ett delvis förändradt läge. I betraktande särskildt däraf att sökandenas tjänstgöring vid treklassiga läroverk, sedan de samma på vederbörande kommuners bekostnad utvidgats till femklassiga, ägt rum under en period, som bildat en öfvergång från äldre förhållanden till den nya år 1904 fastställda skolorganisationen, torde enligt statskontorets mening skäl icke saknas för vidtagande af åtgärder för att nämnda tjänstgöring, som icke torde hafva varit mindre omfattande och maktpåliggande än rektorernas vid statens femklassiga läroverk, finge till en del tillgodoräknas sökandena för åtnjutande af ålderstillägg. Statskontoret har i sådant afseende föreslagit, att sökandena finge räkna sig till godo intill fem år af ifrågavarande tjänstgöring i egenskap af tillförordnade rektorer, hvarigenom äfven rektor Sundberg, som vore född år 1848, skulle kunna före pensionsålderns uppnående erhålla ålderstillägg såsom rektor. I anslutning härtill har statskontoret underdånigst hemställt, att Kungl. Maj:t tacktes i nådig proposition föreslå Riksdagen medgifva, att sökandena finge för åtnjutande af ålderstillägg såsom rektorer vid statens samskolor, tillgodoräkna sig hvar och en intill fem år af den tid han bestridt rektorstjänst vid treklassigt allmänt läroverk, som varit på vederbörande kommuns bekostnad utvidgadt till femklassigt.

För min egen del finner jag den underdåniga ansökningsen, i det skick den föreligger, synnerligen behjärtansvärd. Lika med statskontoret anser jag billigt, att sökandena få räkna sig till godo någon del af den tid, de efter det ifrågavarande läroverk varit utvidgade till femklassiga tjänstgjort såsom rektorer vid desamma. Statskontorets förslag, att sökandena af denna tid skulle få tillgodoräkna sig intill fem år tilltalar mig dock icke. Det synes mig nämligen icke rättvist att den, som varit rektor vid treklassig skola mer än fem år — en af sökandena har tjänstgjort i sådan egenskap tolf år — skulle likställas med den, som uppehållit dylikt rektorat allenast fem år. I nådigt cirkulär till domkapitlen m. fl. den 11 december 1863 angående anslag till elementarläroverken föreskrefs i afseende å den lärare förunnade rätt till löneförhöjning hvar femte år, att vid sådan årsberäkning för uppflyttning till högre lönegrad hvarje lärare ägde tillgodoräkna sig äfven den tid efter inträdet af nästa statsregleringsperiod, under hvilken han, efter det han undergått filosofie kandidatexamen, såsom extra lärare, duplikant eller vikarie varit vid elementarläroverket använd, dock med undantag för de *tre* första åren af hans så beskaffade verksamhet. I analogi härmed skulle jag vilja föreslå rätt för sökandena att för uppflyttning i andra lönegraden såsom rektor vid realskola äfvensom för erhållande af pension såsom rektor tillgodoräkna sig den tid, en hvar af dem bestridt rektorstjänst vid treklassigt allmänt läroverk efter det detsamma på vederbörande kommuns bekostnad varit utvidgadt till femklassigt läroverk, dock med undantag för de *tre* första åren af berörda tid. På grund af förut omförmälda nådiga bref den 14 september 1906 torde sökandena utan vidare vara berättigade att räkna lönetur såsom rektorer från och med ingången af år 1907. Undersöker man förhållandena, finner man att sökandena intill den 1 januari 1907 tjänstgjort såsom rektorer vid från treklassiga till femklassiga utvidgade läroverk: Sundberg i 12 år, Björklund, Asker och Perman i något mer än 6 år samt Bohlin i något mer än 2 år. Med tillämpning af hvad jag ofvan föreslagit skulle alltså af ifrågavarande tjänstgöringstid Sundberg få tillgodoräkna sig 9 år, Björklund, Asker och Perman 3 år, samt Bohlin intet. Sundberg är på grund af sin ålder skyldig att afgå från tjänsten år 1913. Därest statskontorets förslag i ämnet godtoges, skulle ifråga om Sundberg inträffa, att han väl före afskedstagandet komme i åtnjutande af aflöning i andra rektorslönegraden, men icke kunde tillerkännas pension såsom rektor, då härför enligt gällande bestämmelser erfordras rektorstjänstgöring i minst femton år. Med mitt förslag skulle Sundberg komma i åtnjutande äfven af sistnämnda förmån, därest han

kvarstår vid rektoratet till afskedstagandet. Samma gäller om Sundbergs medsökande, äfven Bohlin.

Jag har i det föregående allenast uppehållit mig vid den föreliggande ansökningsen. Det förefaller mig dock uppenbart, att om sökandena tillerkännas den af mig förordade förmån, äfven andra med sökandena uti ifrågavarande hänseende likställda böra komma i åtnjutande af motsvarande fördel. Inom läroverksöfverstyrelsen har på min begäran verkställts en undersökning, på hvad sätt en generell tillämpning af mitt förslag skulle komma att verka. Det visar sig då, att utöfver i ärendet omförmälda rektorer antagligen endast en eller möjligen två läroverkslärare skulle för uppflyttning i högre lönegrad få tillgodoräkna sig föregående rektorstjänstgöring af den art, hvarom här är fråga. Några betänkligheter synas mig därför icke resa sig mot att gifva det af mig förordade förslaget en allmän affattning.»

Utskottet hemställer,

att Riksdagen må medgifva,
att rektor vid statens realskola, som bestridt rektorstjänst vid treklassigt allmänt läroverk, medan det samma på vederbörande kommuns bekostnad varit utvidgadt till femklassigt läroverk, må, för uppflyttning i andra lönegraden såsom rektor vid realskola äfvensom för erhållande af pension i sistnämnda egenskap, räkna sig till godo tiden för sin ifrågavarande tjänstgöring vid det treklassiga läroverket, dock med undantag för de tre första åren af berörda tid.

Stockholm den 29 april 1910.

På statsutskottets vägar:

G. BILLING.